

Alla Anders Chydenius skrifter är nu utgivna

Maren Jonasson & Pertti Hyttinen

Kyrkoherden i Karleby, riksdagsman Anders Chydenius (1729–1803) hela skriftliga produktion har nu getts ut både på originalspråket svenska och i finsk översättning. Det femte och sista bandet i bokserien offentliggjordes i samband med avslutningsseminariet för *Tryckfriheten 250 år* i början av december 2016 i Helsingfors. Det första exemplaret av det femte och sista bandet i bokserien överräcktes då åt president Tarja Halonen som under sin tid som republikens president tog initiativet till att ge ut Chydenius skrifter i en textkritisk och kommenterad utgåva.

I december i år har det förflutit 250 år sedan världens första offentlighetslag, tryckfrihetsförordningen av den 2 december 1766 godkändes. Anders Chydenius hade en central roll i den process som ledde fram till att lagen antogs av riksdagen.

Utgivningsarbetet resulterade i sammanlagt elva band. Utöver den textkritiska utgåvan *Anders Chydenius samlade skrifter 1–5* (2012–2016, förläggare Svenska litteratursällskapet i Finland) och den finska översättningen *Anders Chydeniuksen kootut teokset 1–5* (2012–2016, Edita Publishing Oy) utgavs inom projektet ett urval av Chydenius texter på engelska, *Anticipating The Wealth of Nations: The Selected Works of Anders Chydenius, 1729–1803* (2012, Taylor & Francis/Routledge).

För tillfället förbereds utgivningen av hela materialet även på nätet. Chydeniusmaterialet kompletteras då med sådant som inte kunde tas med i bokbanden: mot- och följskrifter, andra skribenters inlägg i de tidningsdebatter Chydenius deltog i, riksdags- och utskottsprotokoll samt memorial och pamfletter av andra upphovsmän än Chydenius. Materialet kommer att vara sökbart och i likhet med bokbanden försett med ordförklaringar och kommentarer. I mån av möjlighet kommer också fler av Chydenius texter att översättas till engelska och läggas ut på nätet. Förhandsintresset för nätutgåvan har varit stort. Många forskare har genom åren varit i kontakt med projektet och efterlyst den sökbara och fritt tillgängliga versionen av Chydenius skrifter.

Bokbanden 1–3 följer i en kronologisk uppställning, medan band 4–5 har ett tematiskt fokus på homiletik (predikokonst) och teologi. Det första bandet innehåller Chydenius tidigaste alster från åren 1751–1765. Skrifterna har kommit till under Chydenius studietid, i Nedervetil vid sidan av kaplanssysslorna och i början av riksdagen i Stockholm 1765. Bandet innehåller bl.a. hans avhandling pro gradu om nordamerikanska näverbåtar som han lade fram vid akademien i Åbo, tävlingsskrifter inskickade till Kungl. Vetenskapsakademien, riksdagsmemorial och brev. Av Chydenius mest kända skrifter ingår *Källan til rikets wan-magt* och *Den nationnale winsten*.

Band 2 omspannar åren 1765–1776 och innehåller riksdagsmemorial om bl.a.

spannmålsbristen och järnbruken, tredje utskottets två betänkanden om skriv- och tryckfriheten som lade grunden för den stort uppmärksammade tryckfrihetsförordningen 1766, debattskriften *Rikets hjälp, genom en naturlig finance-system* och en rad brev. Bland breven finns även ett brev till Henrik Gabriel Porthan från mars 1771, i vilket Chydenius försöker få Porthan att publicera en propå i *Tidningar Utgifne af et Sällskap i Åbo* om att tredje utskottets betänkande om censurens avskaffande från april 1766 borde tryckas. Enligt Chydenius skulle det vara viktigt att skälen för att censuren hade avskaffats skulle delges allmänheten via trycket. ”Waker mina Wårda Herrar för detta frihetens smycke, derpå hafwa Edra Tidningar, derpå har ock hela vår Frihet sitt bestånd”¹, avslutar Chydenius sin vädjan till Porthan. Till sitt brev bifogade Chydenius en donation på hundra koppardaler även om Sällskapet Auroras stadgar föreskrev en ledamotsavgift på endast 36 koppardaler. Porthan ville av allt att döma inte publicera Chydenius förslag och inte ens donationen gjorde honom mer välvilligt inställd till Chydenius önskan. Porthan var tio år yngre än Chydenius, men det är sannolikt att de kände varandra från tiden då Porthan växte upp hos sin morbror, kyrkoherde Gustaf Juslenius i Kronoby. Anders Chydenius far Jakob Chydenius blev utnämnd till kyrkoherde i Gamlakarleby socken vid samma tider.

Det tredje bandet av *Samlade skrifter* omfattar åren 1777–1803. Chydenius återvände till politiken och deltog i riksdagen 1778–1779. Han tog tjänstefolkets och andra utsatta gruppers mänskliga rättigheter i försvar och utsattes på grund av detta för häftig korseld från sina motståndare. Utvidgad religionsfrihet stod högt även på Gustav III:s agenda, men många av ståndsbröderna i prästeståndet såg rött när Chydenius lade ut texten. Efter riksdagen 1792 lämnade Chydenius den aktiva politiken, men på ålderdomens höst skrev han ännu aktivt. Chydenius utredde bl.a. möjligheten att kolonisera lappmarkerna, skildrade vilka hinder som fjättrade det finska lantbruket, redogjorde för potatisodlingens tidiga skeden i Österbotten och gav praktiska råd om hur man i hemlandet kunde utvinna smärtstillande opium ur opiumvallmon.

Instiftandet av Kungliga Finska Hushållningssällskapet 1797 var en viktig milstolpe, och under åren fram till sin död 1803 stod Chydenius i tät kontakt med sällskapet i Åbo. En tvist som inte löstes före Chydenius fränfalle gällde koppypningen, med vars hjälp man försökte hindra de förödande smittkoppsepidemierna som regelbundet härjade i landet. Chydenius representerade här den långa, praktiska erfarenheten medan sällskapet i Åbo och dess medicinska experter förespråkade nyare metoder. Brevet till systemsonen Jacob Tengström ger små glimtar av en mer personlig och förtrolig sida hos Chydenius. Morbrodern vägledde Tengström under dennes tidiga karriär.

Den mest omfattande helheten i *Samlade skrifter* band 3 bildas av skriften *Tankar om husbönders och tienstehions naturliga rätt* (1778) och de många debattinlägg som följde i dagstidningarna. För att göra debatten mera gripbar för läsaren återges även elva av motståndarnas inlägg. Den av Chydenius skrifter som utan tvekan fick den största internationella spridningen under hans livstid var *Memorial, angående religions-frihet* (1779) som översattes till franska och trycktes eller refererades i ett antal franska tidningar och tidskrifter våren 1779. De franska läsarna fick nu för första gången stifta bekantskap med ”Monsieur André Chydenius, prévôt et curé au vieux Carleby”.

---

¹ Maren Jonasson & Pertti Hyttinen (red.) *Anders Chydenius samlade skrifter*, band 2, 1765–1776. Svenska litteratursällskapet i Finland 2013, 406.

Chydenius avled den 1 februari 1803, bokstavligen med fjäderpennan i handen. Efter en svår sjukdomsattack i slutet av januari tillbringade han sina sista dagar i livet med att sammanfatta sin livsgärning. *Levnadsbeskrivning* finns i band 3 utgiven i en aldrig tidigare publicerad version.

Det fjärde bandet av *Samlade skrifter* innehåller Anders Chydenius vinnande bidrag i en skriftlig predikotävling som arrangerades i början av 1780-talet. Temat för skrivtävlingen, som utlystes av Theologico-homiletiska sällskapet i Uppsala, var de tio budorden. I sitt tävlings svar utvecklar Chydenius budorden och deras innehåll långt utöver förteckningen över ”Du skall inte ....” i Andra Moseboken.

För tävlingen skrev Chydenius sammanlagt elva predikningar över tio Guds bud och bifogade därtill en skiagrafi och ett kortare utkast till några inträdespredikningar. Budordspredikningarna, som utgör den största tematiska helheten i Chydenius författarskap, erbjuder en intressant klangbotten för hans ekonomiska och politiska texter.

Anders Chydenius samlade skrifter avslutas med den femte delen, Religiösa skrifter 1775–1793. Bandet innehåller bl.a. tre långa prisvinnande katekespredikningar som Chydenius skrev för den andra predikotävlingen som Theologico-homiletiska sällskapet utlyste, en tidningsdebatt om prästernas predikosätt, anmärkningar till ett omtvistat psalmboksförslag 1792–1793 och ett känsloladdat och starkt förmanande avrättningstal från 1786. Avrättningstalet som Chydenius höll i Kronoby i april 1786 skildrar det råa dubbelmord som ledde till att tre soldater i trakten dömdes till döden, halshöggs och steglades. Talet är kanske det mest gripande av de tal som bevarats efter Chydenius.

Forsknings- och utgivningsprojektet Anders Chydenius samlade skrifter har samtidigt varit ett omfattande översättningsprojekt. Med undantag av en text har samtliga skrifter av Chydenius översatts till finska och getts ut i *Anders Chydeniuksen kootut teokset 1–5* (2012–2016). Chydenius anmärkningar till psalmboksförslaget 1792 är så inriktat på rim och enstaka ordval i svenskan att det inte ansågs möjligt att på ett meningsfullt sätt återge det på finska. Däremot presenteras textens innehåll för de finska läsarna i en längre kommentar.

Projektet Anders Chydenius samlade skrifter har genomförts under åren 2006–2016 som ett samarbete mellan Garantiföreningen för Chydenius-Institutet r.f., Anders Chydenius stiftelse och Karleby universitetscenter Chydenius/Jyväskylä universitet. Det redaktionella arbetet har utförts av huvudredaktör Maren Jonasson och redaktionssekreterare Pertti Hyttinen. Redaktionen har biståtts av ett redaktionsråd sammansatt av experter på olika delområden inom Chydenius produktion. Över tjugo kommentatorer från både Sverige och Finland har skrivit de vetenskapliga kommentarer som bifogats till varje Chydeniustext. Fem översättare har översatt Chydenius texter till finska och en översättare har översatt urvalet till engelska. Undervisningsministeriet har bidragit med ungefär hälften av finansieringen. Andra finansiärer är olika fonder i Finland och Sverige, Finlands Bank, Karleby stad och privata företag. Projektets helhetskostnader uppgick till 1,6 miljoner euro.

Maren Jonasson

maren.jonasson(apud)helsinki.fi

Pertti Hyttinen

Pertti.hyttinen(apud)chydenius.fi